

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

DOI: 10.21547/jss.1558861

Sehl b. Hârûn ve Eserleri

Sahl b. Harun and His Works

Mehmet KUYANAY^{a*}

^a Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagati ABD, Gümüşhane / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0001-8770-8797

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 30 Eylül 2024

Kabul tarihi: 4 Eylül 2025

Anahtar Kelimeler:

Arap Edebiyatı,

Nesir,

Sehl b. Hârûn,

Kitâbu'n-nemr ve's-Sa'leb,

Fabl.

ÖZ

Bu makale, Arap edebiyatında İbnu'l-Mukaffa'nın izinden giden klasik nesrin öncülerinden biri kabul edilen Fars kökenli şair, yazar ve mütercim Sehl b. Hârûn'un (ö. 215/830) Arap edebiyatına olan katkılarını ve kaleme aldığı eserleri incelemektedir. Sehl b. Hârûn, kaleme aldığı eserlerle yaşadığı dönemin sosyal ve siyasi yapısını yansıtmaya çalışırken aynı zamanda Arap edebiyatında özellikle fabl türü başta olmak üzere nesir alanında başarılı bir hikâye anlatımı örneği sunmuştur. Ancak bilinmeyen nedenlerden dolayı eserlerinin yalnızca çok azı günümüze ulaşmıştır. Günümüze ulaşan eserlerinden biri olan "Kitâbu'n-Nemr ve's-Sa'leb" ise ancak yakın zamanda ortaya çıkmıştır. Müellifin diğer eserleri ise kendisinden sonra gelen tarihçilerin ve edebiyatçıların bu eserlerden alıntı yapmaları veya isimlerini anarak eserlerine göndermede bulunmaları suretiyle günümüze ulaşmıştır. Dolayısıyla bu makale, Sehl b. Hârûn'un Arap edebiyatına etkilerini ve katkılarını tanıtmak yanı sıra, onun eserlerinin ayrıntılı bir incelemesini sağlamayı hedeflemektedir. Sehl b. Hârûn'un risâle, hikâye ve fabl türü başta olmak üzere Arap edebiyatına yaptığı katkılar da araştırmanın diğer hedefidir. Araştırma esnasında terâcim ve edebiyat ile ilgili eserlerin taranması ve tahlil metodu araştırmanın yöntemi olarak benimsenmiştir. Ayrıca söz konusu müellif kendisinden önce ve sonra yaşamış olan müelliflerle kıyas edilerek eserleri içerik ve usul açısından incelenmiştir. Bu incelemenin akabinde Sehl b. Hârûn'un öne çıkan edebi özellikleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: September 30, 2024

Accepted: September 4, 2025

Keywords:

Arabic Literature,

Prose,

Sahl b. Harun,

Kitâb al-Namr wa al-Sa'leb,

Fable.

ABSTRACT

This article examines the contributions to Arabic literature and the works of Sahl ibn Harun (d. 215/830), a poet, writer and translator of Persian origin who is considered one of the pioneers of classical prose by following in the footsteps of Ibn al-Muqaffa in Arabic literature. While Sahl ibn Harun tried to reflect the social and political situation of the period in which he lived through the works he wrote, he also tried to present a successful example of storytelling in prose genres, especially the fable genre, in Arabic literature. However, for unknown reasons, only a very few of his works have survived to the present day. One of his works that has survived to the present day, "Kitâbu'n-Nemr wa's-Sa'leb", appeared only recently. His other works have survived to the present day through quotations from those works or by mentioning his works by name by historians and writers who lived after him. Therefore, this article aims to examine the contributions of Sahl ibn Harun to Arabic literature. In addition to introducing Harun's influences and contributions to Arabic literature, it aims to provide a detailed examination of his works. The contributions of Sahl b. Harun to Arabic literature, especially prose, treatises, stories and fables, are another target of the research. During the research, the scanning and analysis method of works related to translation and literature was adopted as the method of the research. In addition, the author in question was compared to the authors who lived before and after him and his works were examined in terms of content and method. Following this examination, an attempt was made to reveal the prominent literary characteristics of Sahl b. Harun.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: mkuyanay.1@gmail.com

EXTENDED ABSTRACT

Sahl b. Harun, who lived in the 8th century, holds an important place in the Abbasid period and Arabic literature, having made significant contributions to Arabic literature. In his literary works, politics and epistles are prominent, and the influence of Indian, Persian, and Sufi traditions can be seen in Sahl's writings. Known for his mastery of grammar, Sahl b. Harun's poetry occupies an important place in Arabic literature. His works, such as the *Kitābu Sa'le ve 'afrā*, which is claimed to have been written under the influence of Ibn al-Muqaffa's translation of *Kalila wa Dimna*, and *Kitābu'n-Nemr ve's-Sa'leb*, discovered in the 1970s, facilitated the development of the fable genre in Arabic literature.

Sahl b. Harun, who frequently employed wordplay and linguistic games, used a rich and impactful language in his poetry and is particularly known for his satire. In his epistle on miserliness, he emphasizes the importance of thrift beyond merely praising stinginess, arguing that existing resources should be used effectively. Furthermore, it is understood that Sahl provides a striking social critique through his satirical language. Additionally, the lack of sufficient evidence regarding claims of his association with the *Shu'ubiyya* movement indicates that his literary career focused more on aesthetic and artistic aspects. Such works serve as an important resource for understanding the social dynamics of the period and the intellectual structure of individuals. Sahl's language and narrative also shed light on the cultural and ideological issues of his time. His contributions, particularly in the literary field, have significantly enriched and advanced Arabic literature. He is regarded as one of the distinguished figures in Arabic literature and has had a profound influence on subsequent writers.

Sahl b. Harun was primarily known for his fable-style works that focused on animal stories. His works had a significant impact on later writers and poets, producing important and influential stories in the field of literature. These stories have become classics in Arabic literature. However, apart from his epistle on miserliness and the work titled *Kitābu'n-Nemr ve's-Sa'leb*, all other works mentioned in sources have not survived to the present day.

Following in the footsteps of Ibn al-Muqaffa, Sahl b. Harun is considered one of the pioneers of classical prose, developing the prose genre in Arabic literature with literary products that can be considered longer than those of his predecessors and shorter than those of his successors, using simple and easily understandable expressions. In this regard, according to Shawqi Dayf's classification, he is at a stage where the art or rhetorical devices occur naturally in relation to understanding. He is also regarded as one of the founders of the "First Prose School (*el-Medresetü'l-kitābiyyetü'l-ülâ*)."

Along with Cāhiz, one of the most important masters of Arabic literature, Ibn Qutaybe (d. 276/889), who is known for his works in many fields, especially literature and language, is also the author of Sahl b. Harun, they showed that they were influenced by him. Ebû Hayyân et-Tevhîdî (d. 414/1023), one of the greatest representatives of Arabic prose, saw him as a pioneer in asceticism and praised him. Ebü'l-Feth el-İbşîhî (d. 854/1450) also mentions Sahl b. Harun in his work titled *el-Müstetraf*. Indian scholar Muhammed Sıddîk el-Kannevî (d. 1890), in his work titled *Ebcedü'l-'ulûm*, described Sahl as having a higher rank and rank in terms of eloquence and compared Sahl b. Harun, he tried to express the place in Arabic literature.

In the sources Sahl b. Harun is remembered for his poetry and translations, it is possible to say that there are not many examples of his beginning as a poet or a translator.

Another notable feature of Sahl b. Harun is the limited information available in sources about him and his works. Although there may not be an apparent reason for this, the discovery of his work *Kitābu'n-Nemr ve's-Sa'leb* in the 1970s may lead to an intensification of research related to him, potentially bringing other works and information about him to light.

During the research, the scanning and analysis method of works related to translation and literature was adopted as the method of the research. In addition, the author in question was compared to the authors who lived before and after him and his works were examined in terms of content and method. Following this examination, an attempt was made to reveal the prominent literary characteristics of Sahl b. Harun. We believe that the lack of information about Sahl b. Harun and his work will lead to new research opportunities. Meticulous research, especially in manuscript libraries, may be a solution to this problem.

Giriş

Her ne kadar Câhiliye Döneminde Kuss b. Sâide (ö. 600) gibi hatiplerin hutbeleri ve darbimesel türünde nesir örnekleri bulunsa da Arap edebiyatı doğuşundan itibaren genelde şiir ile anılmıştır. Kâbe'ye asılan ve muallakât veya muhezzebât olarak isimlendirilen şiirler ve onların şairleri bu durumun en güzel örneğidir. Bu konuda verilecek başka bir örnek ise Emevîler döneminde daha çok Cerîr (ö. 110/728), Ferezdak (ö. 114/732) ve Ahtal (ö. 92/710-11) arasında geçen, medh ve zem ihtivalı atışma şiirleri anlamına gelip akdu's-şi'r olarak isimlendirilen şiirlerdir. Ancak bu durum Arap edebiyatında nesrin olmadığı anlamına gelmez. Her ne kadar Câhiliye Dönemi'nden elimize yazılı bir şekilde ulaşmış nesir örnekleri bulunmasa da nesir türünün Araplar arasında Câhiliye'ye dayanan eski bir mazisinden söz etmek mümkündür. Darbimeseller, Arap kabileleri arasında gerçekleşen mücadeleleri konu alan Eyyâmü'l-Arab'a dair rivayetler, hutbeler ve Câhiliye dönemine ilişkin her türlü bilgiyi içeren haberler, o dönemin nesir örnekleri olarak kabul edilmektedir. Daha sonra İslam'ın doğuşu ve yayılışı ile beraber Arapların yaşamlarında fikrî, siyasî, ekonomik, sosyal birçok yönden köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Bu köklü değişimler onların edebî anlayışlarına da sirayet etmiş ve bu sayede nesir de özellikle Sadru'l-İslâm Dönemi'nde kendisini yenileme ve etki alanını genişletme fırsatı bulmuştur. Bu dönemde belâgatın en üst düzeyine sahip Kur'an-ı Kerim nazil olmuş, Arap edebiyatı ve ediplerinin üzerinde derin izler bırakmıştır. İslam'a davet hitabet yöntemiyle sağlandığı ve hatipler Kur'an'dan iktibaslar yaparak hutbelerini süsleme cihetine yöneldiği için nesrin özellikle hitabet türü önemli bir gelişme kaydetmiştir.

Emevîler döneminde, Kur'an-ı Kerim'in etkisi artarken, Hz. Peygamberin hadisleri yazıya geçirilmiş ve tedvin hareketiyle birlikte ifade biçimi genişlemiştir. Bu gelişmeler ise sanat alanında önemli bir etki yaratmıştır. Bu dönemdeki siyasî olaylar ve Arap milliyetçiliğinin ön plana çıkması, nesirde ve edebiyatta büyük bir etkiye sebep olmuştur.

Abbâsîler dönemi, İslam tarihinin en parlak dönemlerinden biri olarak kabul edilir ve bu dönemde nesir türü önemli bir gelişim göstermiştir. Bu dönemde nesir, özellikle edebi eserlerde ve bilimsel metinlerde daha yaygın hale gelmiştir. Sadru'l-İslâm olarak adlandırılan ve İslam'ın doğuşunu ifade eden dönemde nesir örneği olarak Kur'an ve akabinde hadisler nesrin ilk ciddi ürünleri sayılmakla birlikte Arap edebiyatında genel olarak nesrin gelişmesi Abbâsîler dönemine denk gelmektedir. Bu dönemde, Emevîler döneminde başlayan tercüme faaliyetleri hız kazanmış, Halife Me'mun (813-833) döneminde İslâm ilim ve kültür tarihinde tercüme ve yüksek seviyedeki ilmî araştırmaların yapıldığı Beytulhikme kurulmuştur.

Arap risâle üslûbunun kurucusu sayılan Emevîlerin ünlü kâtibi Abdulhamîd el-Kâtib (ö.132/750) ile birlikte Arap edebiyatında yaygınlaşmaya ve gelişmeye başlayan klasik nesir türü, *Kelîle ve Dimne*'yi Farsçanın eski hali olan Pehleviceden Arapçaya tercüme eden Abbâsîlerin ünlü kâtibi İbnu'l-Mukaffa'(ö. 142/759) ile ilk örneklerini vermiştir. İbnu'l-Mukaffa' aynı zamanda Eski Yunan, Hint ve İran kültüründen yaptığı tercüme ve bu tercümelerin etkisinde kalarak yazdığı telif eserlerle Arap edebiyatında klasik nesrin ilk türlerini ortaya koymuştur. Onu takip eden süreçte pek çok müellif İbnu'l-Mukaffa'dan etkilenerek nesir türü eserler ortaya koymuşlardır. İbnu'l-Mukaffa'dan etkilenen ve nesir türü eser telif edenlerden biri de İran asıllı şair, edip ve mütercim Sehl b. Hârûn (ö. 215/830)'dur. Bu makale Me'mun döneminde Beytulhikme yönetimine getirilen (Sezgin, 1991, s. 60) ve bu dönemin nesrinin gelişmesine katkı sağlayan ediplerden Sehl b. Hârûn'un hayatı, eserleri ve Arap edebiyatına yaptığı katkıları ele almaktadır. Söz konusu araştırmamız başta terâcim türü ve Arap edebiyatı tarihi ile ilgili eserler olmak üzere müellifin kendi eserleri ve bu eserlerinden iktibasta bulunan müelliflerin alıntılarını kapsamaktadır.

Hayatı ve İlmî Kişiliği

Asıl adı Ebû Amr (Ebû Muhammed) Sehl b. Hârûn b. Râhiyûn (Râhibûn, Râmnûy, Râheveyh) el-Ahvâzî ed-Destûmeysânî el-Basrî (en-Nedîm, 1978, s. 205; Safedî, 1981, s. 86; Ziriklî, 1980, s. 143) olan Sehl b. Hârûn, Basra ile Vâsıt arasında Destûmeysân kasabasında doğmuştur (Sezgin, 1991, s. 60). Bundan ötürü kimi kaynaklar ondan Destûmeysânî olarak bahsetmektedir (Martin Theodor, Houtsma, Arnould, R. Bassett, R. Hartmann, 1998, s. 5935). Aslen Nişaburlu bir ailenin oğlu olan Fars asıllı Sehl (en-Nedîm, 1978, s. 174; Ziriklî, 1980, s. 143), küçük yaşlarda ailesiyle birlikte Basra'ya yerleşmiş (Safedî, 1981, s. 86), burada eğitimini tamamladıktan sonra Bağdat'a gitmiştir. Kaynaklarda ne zaman doğduğu ve niçin Bağdat'a gittiği ile ilgili bilgilere pek rastlanılmamıştır. Ancak Bağdat'a gitmesi makam veya mevki elde etme gayesi taşıyabileceği gibi aynı zamanda Bağdat'ın ilmî bir merkez olmasından ötürü bu amaçla gitmesi de muhtemeldir.

Sehl b. Hârûn, İslam tarihinin önemli figürlerinden biri olarak, özellikle Şuûbiyye hareketiyle ilişkilendirilmiştir (Safedî, 1981, s. 15; Sezgin, 1991, s. 60; Ziriklî, 1980, s. 143). Şuûbiyye, Arap ırkçılığına karşı bir tepki olarak ortaya çıkan bir düşünce akımıdır ve bu hareket, Arap olmayan Müslümanların kültürel ve sosyal haklarını savunmayı amaçlamıştır (Safedî, 1981, s. 86; Sezgin, 1991, s. 60; Ziriklî, 1980, s. 143). Ancak onun hayatıyla ilgili bilgilerin eksikliği burada da kendisini göstermiş ve hareket içerisinde konumu ve eylemleri ile ilgili detaylı bilgilere ulaşılamamıştır. Şuûbiyye hareketlerinde bulunması yazdığı cimrilikle ilgili risalesine dayandırılan Sehl'in, bu risalesinde Arapların meşhur olduğu cömertlik vasfına karşı cimriliği överek Fars milliyetçiliği yaptığı ve Şuûbiyye hareketine katıldığı iddiasına rağmen onun bu risalesiyle ilgili savunmasına bakıldığında böyle bir sonuca varılmasının mümkün olmadığı görülecektir. Dahası yazmış olduğu eserlere bakıldığında yazıtlarında Araplara ait darbimesellere daha çok başvurduğu gibi; eserlerinde Arap-İslam medeniyetinin tezahürü daha ziyadedir.

Kendi döneminde cereyan eden Emîn ile Me'mun'un hilafet mücadelesinde tarafsız kalmış; (Azimli, 2009, s. 319-320) Me'mûn'un iktidarında hitabet, edebiyat ve belâgatıyla Me'mûn'un dikkatini çekmiş (Azimli, 2009, s. 319-320), bir Pehlevî uzmanı sıfatıyla onun danışmanlığını yapmıştır (Azimli, 2009, s. 319-320). Hizânetü'l-hikme (Dârülhikme) adıyla bilinen ve 819'da faaliyete giren saray kütüphanesinde görevlendirilmiştir (en-Nedîm, 1978, s. 174; Safedî, 1981, s. 86; Ziriklî, 1980, s. 143). Ardından bu kuruluşun yöneticiliğine atanmış ve bu görevi esnasında da 830'da vefat etmiştir (Sezgin, 1991, s. 60).

Sehl b. Hârûn, Şîu-Mu'tezilî olup dinî düşüncesinde aşırı gitmemiştir (Azimli, 2009, s. 319-320). Sâsânî Hükümdarından Enûşîrvân (531-579)'ın veziri Büzürgmihr'e nispetle "Büzürgmihr-i İslâm" lakabıyla da anılmıştır (Ziriklî, 1980, s. 143).

Eserleri

Kaynaklarda Sehl b. Hârûn'a ait yirmi kadar eserinden bahsedilmektedir. Onun hayranı ve takipçilerinden olan Câhîz'ın birkaç eseriyle Müberred (ö. 286/900)'in *el-Kâmil*, İbnü'l-Mu'tez (ö. 296/908)'in *el-Bedî'*, İbn Abdürabbih (ö. 328/940)'in *el-'İkdü'l-ferîd*, Kudâme b. Ca'fer (ö. 337/948)'in *Nakdû's-şi'r*, Ebû İshak el-Husrî (ö. 413/1022)'nin *Zehrü'l-âdâb*'ı, İbn Hamdûn (ö. 562/1167)'un *et-Tezkiretü'l-Hamdûniyye*'si, Râgıb el-İsfahânî (ö. 501/1108)'nin *Muhâdarâtü'l-üdebâ' ve muhâverâtü's-şu'arâ' ve'l-bülegâ'*, Yâkût el-Hamevî (ö. 626/1229)'nin *Mu'cemü'l-büldân ve Mu'cemü'l-üdebâ'*, Ahmed b. Abdülvehhâb en-Nüveyrî'nin (ö. 733/1333) *Nihâyetü'l-ereb* gibi kimi kaynaklar ondan nazım ve nesir örnekleri naklederek onun eserlerinin içeriklerini veya isimlerini günümüze ulaştırabilmiştir. Bu eserlerinden *Risâle fî medhi'l-buhl* isimli eseri Câhîz sayesinde günümüze ulaşabilmişken

Kitâbu'n-Nemr ve's-Sa'leb isimli eseri ise kayıp olduğu halde 1970'lerde bulunmuştur. Diğer eserleri ise günümüze ulaşmamıştır. Kaynaklarla ona ait olduğu zikredilen eserleri şunlardır:

Risâle fî Medhi'l-Buhl (رسالة في مدح البخل)

Sehl'in şöhret kazanmasını sağlayan on sayfalık bu risâle Câhız'ın *Kitâbu'l-Buhâlâ*'sında yer alarak günümüze ulaşabilmiştir.(Câhız, 2001, s. 33-45) Sehl bu eserinde olumsuz bir sıfat olan cimriliği methederek dikkatleri üzerine çekmiştir. Ancak cimriliği methetmesinden kastı tartışmalara yol açmıştır. Söz gelimi, müsteşrik Ignaz Goldziher (1850-1921) Sehl'in bu risâleyi Şuûbî duygularla Araplara karşı yazdığını ileri sürmüştür (Martin Theodor,Houtsma, Arnould, R. Bassett, R. Hartmann, 1998, s. 5935). Konuyla ilgili başka bir iddia ise Sehl'in bu risâleyi Şuûbî duygularla, cömertlikleriyle öne çıkan Araplara karşı yazdığıdır. Kendisine bir nüshası hediye edilen kitabın, Vezir Hasan tarafından beğenildiği ancak Sehl'in, kendi tavsiyesine uyarak herhangi bir ihsanda bulunmadığı ifade edilmekte (Tanç, 2008, s. 247-258) ise de giriş cümlesinin "*Allah'ın methettiğini yerdin, onun güzel gördüğünü çirkinleştirdin...*"(Hamevî, ty) şeklinde başlaması onun bu durumu çok da tasvip etmediğini göstermektedir. Ancak Sehl'in müdafaası dikkatle incelendiğinde, müellifin cimriliği övmediği, aksine akıllıca bir kanaatkârlığı savunduğu gözlemlenmektedir. Nitekim müellifin savurganlığa varan cömertliği eleştirdiği, bu eleştiriyi özellikle Hz. Peygamber'den örnekler vererek desteklediği, aslında tutumlu olmayı ve tasarruf sahibi olmayı vurgulayarak ilgili risalesinde bir savunma geliştirdiği anlaşılmaktadır.

Sehl, özellikle hiciv ve mizah anlayışıyla tanınan bir ediptir. Dil oyunları ve zenginleştirdiği bu eserleriyle dikkat çekmiş, eserlerinde eğlenceli bir üslup kullanarak sosyal eleştirilerde bulunmuştur. Bu tür eserler, dönemin sosyal yapısını ve bireylerin düşünce biçimlerini anlamak açısından oldukça değerlidir. Sehl'in dil ve anlatımı, aynı zamanda döneminin kültürel ve ideolojik meselelerine de ayna tutmaktadır.

Cimrilikle ilgili bu risalesinde, Cimriliği övmek yerine, tasarruf ve kaynakların doğru kullanımı konularına değinmiştir. Hiciv yoluyla toplumdaki çeşitli davranışları eleştirmiştir. Şuûbiyye hareketiyle ilişkilendirilmiş olması, onun fikirlerinin ve eserlerinin dönemin sosyal ve politik bağlamında karmaşıklığını da yansıtmaktadır.

Kitâbu'n-Nemr ve's-Sa'leb (كتاب النمر والثعلب)

Kelîle ve Dimne tarzında olup bir kaplan ile tilki arasında cereyan eden diyalogdan oluşan bir masal kitabıdır. el-Mehîrî'nin eseri önce *Kitâbu'n-Nemr ve's-Sa'leb li-Sehl b. Hârûn* isimli bir makalesinde, daha sonra da Fransızca tercümesiyle birlikte *La panthère et le renard* adıyla 1973'te kitap halinde Tunus'ta yayımlaması ile günümüze ulaşabilmiştir. (Harun, 1973). el-Mehîrî'nin Tunus'ta yayınladığı bu nüsha 170 küsur sayfadan oluşmaktadır. Eser ayrıca Müncî el-Kâ'bî tarafından da 1980'de Tunus'ta neşredilmiştir. Bu eserinde İbnu'l-Mukaffa'nın tercüme ettiği *Kelîle ve Dimne* etkisi görülüp fabl türü bir eser olması dolayısıyla ayrı bir öneme sahiptir. Eşsiz bir nesir modeli olarak kabul edilen, "*Kaplan ve Tilki*" anlamına gelen ve hayvanların diliyle hikâye anlatma tarzında yazılan bu eser ile ilgili çalışmaların az olmasının sebebi 1970'li yıllara kadar kitaba ulaşılmamasıdır.

Eser, hikâye unsurlarıyla temsil edildiği dönemin genel özelliklerini göz önünde bulundurarak ait olduğu dönemin siyasi ve sosyal yönlerini ortaya koymaya çalışmıştır. Hikâyenin kahramanları her ne kadar hayali olarak düşünülse de hikâye kahramanlarının karakterize edildiği şahıslar; bu kahramanlara verilen isimlerden de yola çıkılarak hikâye bütününde rahatlıkla anlaşılmaktadır. Söz gelimi hükümdarı temsil eden kaplanın Muzaffer olarak, onun danışmanı konumunda olan tilkinin Mezruk olarak isimlendirilmesi buna örnek gösterilebilir.

Sehl, kitaba hamdele ve salvele ile başlamış ve bu girişi bir sayfa boyunca sürdürmüştür (Avaz, 2006, s. 8). Bunu yedi satırdan oluşan ve yazarı bu kitabı yazmaya iten nedenleri ve amacını içeren giriş bölümü takip etmektedir. Yazar burada edebiyat, savaşlar, siyaset, hileler, atasözleri ve vaazlar içeren bu kitabın başarı getirmesini temenni etmektedir. Ancak kitabı kim için yazdığı ile ilgili bir ipucu vermemeye çalışmaktadır. Bu durum konuyla ilgilenenler arasında görüş ayrılığına sebep olmuştur. Kimisi müellifin bu eseri Yahya el-Bermekî veya aile üyelerinden biri için yazdığını iddia ederken (Avaz, 2006, s. 17) kimisi de eserin Me'mun için yazıldığını iddia etmiştir. Bazıları ise eserin Harûn Reşîd için yazıldığını ifade etmektedir (Avaz, 2006, s. 17). Risalenin kim için yazıldığı belli olmasa da siyasî bir mesaj içerdiği açıktır; bahsi geçen hikâyede, kaplanın halifeyi temsil ettiği, tilkinin kurnaz cevaplar veren Sehl olduğu ve kaplanı dinlemeyerek hezimete uğrayan kurdun ise Bermekîler olduğu oldukça belirgindir. Bu durum, eserin siyasi bir amaç doğrultusunda yazılmış olduğunu göstermektedir.

Eser, eşiyile bir vadide sessiz ve sakin bir hayat süren Mezrûk isimli bir tilkinin kendisine sel tehlikesi ihtimaline karşı tebdil-i mekân talebinde bulunan Târik adında başka bir tilkinin tavsiyesiyle başlamaktadır. İlk başlarda Mezrûk bu tavsiyeyi dikkate almasa da bir süre sonra meydana gelen selde eşini kaybeder ve kendisini bilmediği bir adada bulur. O esnada tesadüfi olarak karşılaştığı bir kurt onu, kaplanın yönettiği bir adada kaplanın hükmünde yaşamaya ikna eder. Kaplan, kurdun ve ona vezir olmak şartıyla tilkinin bu teklifini kendine bağlı kalma sözüyle kabul eder. Ancak kurt sözünde durmaz ve Kaplan tarafından öldürülür. Tilki ise verdiği kurnazca cevaplar ve savunmalar sayesinde kurtulur. Aynı zamanda kaplanın vezirleri ile tilki arasında geçen diyalogda tilkinin verdiği cevaplar sayesinde kaplan tilkinin fesahat ve belagâtini beğenir (en-Nedîm, 1978, s. 174).

Sehl'in bu hikâyede kahramanlarına verdiği isimler de oldukça ilginçtir. Rivayetlerde Sehl'in kendisi olarak değerlendirilen tilkinin, Mezrûk olarak zikredilmesi; onun bir nevi durumundan memnun olduğunu ifade etmektedir. Hikâyede hükümdarı temsil eden kaplan Muzaffer b. Mansûr olarak zikredilmiş ki muhtemelen bununla halife taltif edilmek istenmiştir. Ona yol gösterici olan diğer tilki, Târik olarak zikredilmiş ki bununla kasıt onun yol göstericiliğidir. Zira hikâyede Târik sel ihtimaline karşı Mezrûk'u önceden uyarmaktadır. Selden sonra Mezrûk'u düştüğü adada bulan ve onu hükümdarla tanıştıran kurt ise Mükâbir olarak isimlendirilmiştir. Ancak kurt hükümdar konumundaki kaplana verdiği sözü dinlemeyerek ona asi olmuş ve bunun sonucunda da hezimete uğramıştır. Dolayısıyla kendisini büyük görmenin akıbetini yaşamıştır. Hikâyenin diğer kahramanlarından Mezrûk'un eşi ile hükümdara isyan eden Mükâbir'e karşı onu yenmeye gelen komutanlar ve hükümdarın vezirleri hikâyede isimle kahramanlardır.

Arap edebiyatında hem hikâyeciliğin hem de fabl türünün güzel bir örneği olan bu eser muhteva açısından Sehl'in etkilendiği şahıslardan İbnu'l-Mukaffa'nın *Kelîle ve Dimne* tercümesiyle benzerlik gösterse de, bazı farklılıklar da içermektedir. *Kelîle ve Dimne*'de iç içe girmiş farklı hikâyeler mevcut iken bu eserde tek bir hikâye kurgusu mevcuttur. *Kelîle ve Dimne*'ye göre daha kolay olan bu eserde; Kur'ân (Harun, 1973, s. 11), hadis (Harun, 1973, s. 9), Arap şiiri (Harun, 1973, s. 9) ve sahabe sözleri (Harun, 1973, s. 9) gibi kaynaklardan lafzî iktibaslar daha fazladır. Zira *Kelîle ve Dimne*'de ayet ve hadislerden lafzen hiç bahsedilmemektedir. Şiir ve sec', *Kitâbu'n-Nemr ve's-Sa'leb*'de daha belirgin iken bu durum *Kelîle ve Dimne*'de daha azdır.

Eserde anlaşılması kolay lafızlar kullanılmıştır. Cümleler orta uzunlukta olup bazen düz, bazen de seçili lafızlar tercih edilmiştir. Arap edebiyatında kendisinden öncekilere göre daha kolay bir tarzla yazılan eser Câhız başta olmak üzere diğer ediplere de örneklik teşkil etmiştir. Hikâye içinde yer alan ve besmele, hamdele ve salvele ile başlayan mektuplar Arap edebiyatında risale türünün güzel örneklerindendir.

Azerbaycan edebiyatının en önemli eseri ve klasiklerinden biri olan *Arslan Yüreği* adlı eserde, Târik adında bir tilkinin maceralarından bahsedilmektedir. Târik, sel tehlikesi ihtimaline karşı mekân değişimi yapmak isteyen Mezrûk adlı tavşana yardım eder ancak olaylar farklı gelişir ve Târik bilmediği bir yerde kendini bulur. Daha sonra Kaplan tarafından yönetilen bir adada yaşamaya başlar ve kurnazlığı ve zekâsı sayesinde başından geçen olaylardan kurtulur. Bu eserde zikri geçen konu ve kahramanlar *Kitâbu'n-Nemr ve's-Sa'leb* ile neredeyse birebir örtüşmektedir. Ancak söz konusu Azerî kitaba ulaşamadığımız için eserin ne zaman yazıldığı ve *Kitâbu'n-Nemr ve's-Sa'leb* ile benzerliğinin nedenini tespit etme imkânı bulamadık.

Sâ'le ve 'Afra (ثعلة وعفراء)

Kaynaklarda Sehl'e ait olduğu sadece ismen geçen kitaplardandır (Dayf, 1963, s. 530; en-Nedîm, 1978, s. 174; Ziriklî, 1980, s. 142). Kitabın aslına rastlanılmasa da Sehl'in, bu eserinde İbnu'l-Mukaffa'a muaraza yaptığı iddia edilmiştir. (Abbâs, 1977, s. 77; Mes'ûdî, 2005, s. 89) Aynı şekilde kaynaklar, Sehl'in bu eserinde ciddi şekilde İbnu'l-Mukaffa' etkisi olduğunu iddia etmişlerdir (Fahûrî, 1986, s. 375; Safvet, 1938, s. 396; Ziriklî, 1980, s. 143). İbn Nedîm'in, kitabı *Kitabu sâ'le ve 'afra 'ala misâli kelîle ve Dimne* olarak zikretmesi de bunun göstergesidir (en-Nedîm, 1978, s. 174). Ayrıca eserin *Kelîle ve Dimne*'de olduğu gibi bablara ayrıldığı, dolayısıyla onun üslubuyla aynı olduğu ifade edilmiştir (Avaz, 2006, s. 17).

Sehl'in bu eserinden günümüze ulaşan tek cümlesi ise şudur:

“Nimetlerinizden önce, üzerinize farzları yerine getirmeye öncelik verin; zira farz namazları geciktirirken nafile işler yapmak, iman zayıflığının ve basiretsizliğin bir tezahürüdür, planlamaya zarar verir ve düzeni bozar. Kişiliğin yozlaşması ve bir eksikliğin gerekliliği yerine, kişinin övülebileceği hiçbir fayda yoktur.” (Dayf, 1963, s. 530).

el-Huzeliyye ve'l-Mahzumiyye (الهذلية والمخزومي):

Günümüze ulaşmayan bu kitap da sadece birkaç kaynak tarafından ismen zikredilmiştir (Dayf, 1963, s. 530; en-Nedîm, 1978, s. 174; Ziriklî, 1980, s. 142). İsmi iki kabile isminden aldığı tahmin edilmektedir.

el-Vâmık ve'l-'Azra (الوامق والعذراء)

Bu eser de günümüze ulaşmayıp sadece kaynaklarda ismen Sehl'e ait bir eser olduğu zikredilmiştir (Dayf, 1963, s. 530; en-Nedîm, 1978, s. 174; Ziriklî, 1980, s. 142). Eserin “*Leylâ ile Mecnûn*” tarzında bir aşk hikâyesi olarak yazılmış olması muhtemeldir. Zira *el-Vâmık ve'l-'Azra* kimi kaynaklarda “*Leylâ ile Mecnûn*” ismi ile birlikte geçmektedir (Mûsulî, 2005, s. 314). Eserin isminde geçen الوامق (el-vâmık) aşık, العذراء (el-'azrâ) bakire anlamındadır.

Doğu edebiyatlarına ait bir aşk hikâyesi olarak meşhur olan ve adını baş kahramanlarından alan, aslı Helenistik dönemde yazılmış Yunanca mensur bir aşk romanına dayanan “Vâmık ve Azrâ” hikâyesinin, hikâyenin ilk Arapça versiyonu olduğu ve Farsça çevirilere kaynaklık ettiği ve bu hikâyenin Sehl tarafından Arapçaya; İranlı kaside şairi Unsûrî (ö. 431/1039-40) tarafından da Farsçaya çevrildiği iddia edilmiştir (Tokmak, 2012, s. 504-505). Bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda Sehl'in Yunanca aslından bunu tercüme etmesi imkân dâhilindedir. Molla Câmi'den yaptığı çevirilerle tanınan divan şairi Lâmiî'ye (ö. 938/1532) de isnad edilen *Vâmık u Azrâ* türü eserlerin çeşitli dillerde yazılmış 26 çeşidinin olduğu iddia edilmiştir (Tanç, Yiğit, 2017, s. 205-230).

Kitâbu Şecereti'l-'Akl (كتاب شجرة العقل)

“*Akıl şeceresi/ağacı*” anlamına gelen Sehl'in bu eseri hakkında da kaynaklarda ismi hariç pek bilgi bulunmamaktadır (Dayf, 1963, s. 530; Ziriklî, 1980, s. 142). Sözleri darbimesel

haline gelen Sehl'in, bu eserinde kendi aforizmalarının bir derlemesini yapmış olması muhtemeldir.

Kitâbu Dîvânî'r-Resâ'il (كتاب ديوان الرسائل)

Bu eser de kaynaklarda sadece ismen geçmekte olup günümüze ulaşmamıştır (en-Nedîm, 1978, s. 174). Eserin resmî yazışmalardan oluşması ihtimal dahilindedir.

Kitâbu Nedûd (Bedûd) ve Vedûd ve Ledûd (rudûd) (كتاب ندود وودود ولدود)

Kitaba ismini veren nedûd rakip anlamına; ledûd sürekli düşman anlamına, vedûd ise sevilen anlamına gelmektedir. Bu eser de kayıp olup sadece bazı kaynaklarda ismen geçmektedir (Dayf, 1963, s. 530; en-Nedîm, 1978, s. 174; Ziriklî, 1980, s. 142).

Kitâbu'd-Darbeyn (Darrateyn) (كتاب الضربين)

İbn Nedîm'in sadece ismen zikrettiği eserlerdendir (Dayf, 1963, s. 530; en-Nedîm, 1978, s. 174; Ziriklî, 1980, s. 142). Kitabın isminin "iki çeşit, iki nevi" olma ihtimaline rağmen kastedilenin ne olduğu ile ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

Kitâbu'l-Gazâleyn (كتاب الغزالين)

"İki Ceylan" anlamına gelen bu Sehl'in bu eserinde de kaynaklarda isminden öte herhangi bir bilgi yoktur (Dayf, 1963, s. 530; en-Nedîm, 1978, s. 174; Ziriklî, 1980, s. 142). İsminde geçen ceylan kelimesinden hareketle eserin fabl tarzında yazılmış olması ihtimal dahilinde olsa da bunu teyit edecek bilgilere ulaşamamıştır.

Kitâbu Esbâsyûs fi't-Tihâdi (i't-Tihâzi)'l-İhvân (كتاب اسباسبوس في اتحاد الإخوان)

Sehl'e ait bir eser olarak kaynaklarda sadece ismen geçmekte olup günümüze ulaşmamıştır. Eserin isminde geçen Esbâsyûs'un kim olduğu da belli değildir. Eğer kastedilen 3. yüzyılda yaşamış Romalı bir yazar ve sofist olan Aspasius ise eserin tercüme eser olması güçlü bir ihtimaldir. Zira onun klasik edebiyat alanında önemli bir konuma sahip olduğu bilinmektedir.

Kitâbu Edebi Esl b. Esl (كتاب أدب أسل بن أسل)

Kaynaklarda sadece ismen geçmekte olup günümüze ulaşmamıştır (Dayf, 1963, s. 530; en-Nedîm, 1978, s. 174; Ziriklî, 1980, s. 142). Kitabın ismi kimi kaynaklarda "*Esed b. Esed*" olarak da geçmektedir (Avaz, 2006, s. 11).

Kitâbu Tedbîri'l-Mülk ve's-Siyâse (كتاب تدبير الملك والسياسة)

Kaynaklarda sadece ismen geçmekte olup günümüze ulaşmamıştır (Dayf, 1963, s. 530; en-Nedîm, 1978, s. 174; Ziriklî, 1980, s. 142). İsa b. Ebân'a yargıyla içerikli tavsiyelerden oluştuğu tahmin edilmekte ise de (Avaz, 2006, s. 17) İsa b. Ebân'a yazılan bu kitap başka bir adla adlandırılmaktadır.

Kitâb ilâ 'Îsâ b. Ebân fi'l-Kadâ' (كتاب إلى عيسى بن أبان في القضاء)

Kaynaklarda sadece ismen geçmekte olup günümüze ulaşmamıştır (Dayf, 1963, s. 530; en-Nedîm, 1978, s. 174; Ziriklî, 1980, s. 142). Eserin fâkih İsa b. Ebân'a hukuk alanında tavsiyelerden oluşma ihtimali vardır.

Kitâbu'l-Feres (كتاب الفرس)

Kaynaklarda sadece ismen geçmekte olup günümüze ulaşmamıştır (Avaz, 2006, s. 12). Bu eserin de fabl türü olma ihtimali ile birlikte atlarla ilgili bilgi veren bir eser olması mümkündür. Zira Arap edebiyatında kitâbu'l-guyûl (atlar kitabı) adı altında müstakil bir konu bulunmaktadır.

Kitâbu'l-Ves ve'l-'An'ane (كتاب الوس والعنة)

Her ne kadar Sehl'e nispet edilen eserler arasında zikredilse de kaynaklarda bu eserle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Eserin ona nispeti bir yanlışlık sonucunda olmalıdır.

Arap Edebiyatındaki Yeri

Sehl b. Harûn, Arap edebiyatında ilk Farsça edebî eserlerin katiplerinden ve mütercimlerinden biri olarak bilinmektedir. Abbâsî Halifesi Memun'un hizmetinde bulunarak Memun'un isteği üzerine Farsça eserlerin tercümelerini yapmıştır. En ünlü tercüme eserleri arasında *Kelîle ve Dimne*'nin Arapça çevirisi bulunduğu iddia edilse de (Martin Theodor, Houtsma, Arnould, R. Bassett, R. Hartmann, 1998, s. 5935) bu eserin mütercimi İbnu'l-Mukaffa'dır. Sehl b. Harûn kendi dili Farsçadan Arapçaya birçok eser tercüme etmiştir (Dayf, 1963, s. 572). Ancak onun edebî ve ilmî kişiliği, İbn Mukaffa'dan farklı olarak yaptığı tercümelere değil; te'lif ettiği eserlere ve kendine has üslubuna dayanmaktadır.

Sehl bin Harûn, büyük öneme sahip bilim, edebiyat ve antik eserlerle temsil edilen çok sayıda çalışmanın olduğu ve entelektüel zenginlikle karakterize edilen Abbâsîler döneminde yaşamıştır. Bu dönem Sehl b. Harûn'un ilmî gelişimine katkıda bulunduğu gibi Sehl b. Harûn'un da dönemin edebî gelişimine ve Arap mirasının zenginleşmesine katkısı olmuştur. Zira Abbâsîlerin bu dönemi edebiyatçı ve şairler yönüyle de oldukça verimli bir dönemdir. Bu dönem; kültürel hayat, medrese ve ilim halkalarının, ilmi hareketliliğin ve kültürel etkileşimin arttığı bir dönem olmuştur (Gülmez, 1921, s. 132).

Sehl b. Hârûn, kendisinden önce yaşamış olan İbnu'l-Mukaffa'nın edebî anlayışını takip etmeye çalışmıştır. Eski Fars edebiyatı geleneğini sürdürerek, Arap-Fars karışımı bir edebiyat türünün ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Darbimeseller, hikmetli sözler ve hayvanları konuşturduğu fabllar ile tanınmıştır. Ayrıca, halk arasında sevilen ve vecizeleri beğenilen kişiler için "Sehl b. Hârûn gibi" ifadesi ile yapılan benzetmeler dikkat çekmektedir (Avaz, 2006, s. 17). Tüm edebî ürünlerinde İbnu'l-Mukaffa'nın etkisi açıkça görülmüştür (Azimli, 2009, s. 319-320). Bundan ötürü kaynaklarda ismi İbnu'l-Mukaffa' ile çokça anılmıştır (Abbâs, 1978, s. 486; Dayf, 1963, s. 6,505; Kalkaşendî, t.y., s. 127; Mes'ûdî, 2005, s. 54). Hatta eserlerinden birisi, kimi kaynaklarda *Kelîle ve Dimne*'ye benzerliğinden ötürü *Kitabu sâ'le ve 'afra 'ala misâli kelîle ve Dimne* olarak geçmektedir (en-Nedîm, 1978, s. 174).

Arap edebiyatı nesrinde önemli iki şahsiyet olan ve 7. yüzyılda yaşayan İbnu'l-Mukaffa' ile 8. yüzyılda yaşayan Sehl b. Harûn farklı dönemlerde yaşamalarına rağmen ortaya koydukları edebî ürünlerde pek çok ortak özelliğe sahip olmuşlardır. Fars kültüründen yaptıkları tercümeler ve bu kültürün etkisinde kalarak telif ettikleri fabl tarzı eserlere bakıldığında bu ortak özellikler görülecektir. Az lafızla çok mananın kastedildiği anlatım tarzı bu konuda verilecek başka bir örnektir.

Sehl b. Harûn'un daha çok edebî hikâyeler üzerine çalışmalar yapması, İbnu'l-Mukaffa'nın ise felsefe ve ahlak konularını daha çok işlemesi ikisi arasındaki farkı göstermektedir. İbnu'l-Mukaffa'nın tercüme eserlerine rağmen, Sehl'in eserleri tamamen telif eserleridir. Öte yandan, Sehl'in edebî ürünlerinde şiirler de bulunmaktadır, oysa İbnu'l-Mukaffa' sadece nesirle yetinmiştir.

Sehl b. Harûn ve Arap edebiyatının önde gelen nesir yazarlarından Câhîz el-Kinânî (ö. 255/869)'nin ortak özelliği ise döneminde edebiyat alanında etkili isimler olmaları ve Arap edebiyatı nesrine önemli katkılarda bulunmalarıdır. İkisi de edebiyat alanında derinlikli çalışmalar yapmış ve önemli eserler bırakmıştır. Câhîz onun cimrilikle ilgili risalesini eserlerine taşımış ve ondan etkilendiğini kendi sözleriyle ifade etmiştir. Ancak ikisi mukayese edildiğinde Câhîz'in konu çeşitliliği ve lafzı gereğinden fazla uzatmasıyla Sehl'den ayrıldığını ifade etmek

mümkündür. Bununla birlikte Câhız, eserlerinde dönemin toplumsal yaşamı ve insan psikolojisi gibi konuları daha geniş ve daha nitelikli bir şekilde ele alırken Sehl daha sınırlı konularla yetinmiştir.

Sehl b. Hârûn'un üslubunun temel özellikleri arasında sade ve doğal bir dil kullanması, müzikal bir etki yaratacak kelimeleri tercih etmesi ve kastettiği anlamları muhatabının zihnine etkili bir şekilde yerleştirmek amacıyla anlamca birbirine yakın sözcükler kullanması yer almaktadır. Ayrıca, ayetler, hadisler ve sahabe'nin sözleri ile davranışlarından alıntılar yapmak suretiyle eserinde çeşitli referanslar kullandığı gözlemlenmektedir. Ayrıca Sehl; Ahmed b. Yusuf, 'Amr b. Mes'ade ve İbn Ziyâd ile birlikte edebî eserleri ile yaşadıkları dönemi eserlerinde resmetmişlerdir (Dayf, 1963, s. 6).

Abbâsîler dönemindeki siyasi ve sosyal ortam edebi alana da etki etmiş ve özellikle nesir alanında teressül adı verilen yeni bir üslup gelişmiştir. Sehl b. Hârûn, uzun veya kısa teressül yazarlarının başında gelmektedir. Ancak risalelerinin çok azı günümüze ulaşmıştır. Bu bağlamda Arap nesrine dair bilinen en eski örnekler son Emevî halifesi II. Mervân (744-750)'ın kâtibi olan 'Abdulhamîd b. Yahyâ'ya (öl. 132/750) ait risâlelerdir. Kendisinden sonra onun öğrencisi İbnu'l-Mukaffa risâle yazma geleneğini sürdürmüştür. Diğer önemli sima ise Sehl b. Hârûn'dur.

Abbâsîler döneminde fenni nesir, tedrici olarak büyük bir gelişme kaydetmiştir. Bu dönemde edîpler yaşadıkları dönemlere göre değil üsluplarına göre tasnif edilmişlerdir. Bu ekollerin birinci tabakasına İbnu'l-Mukaffa' liderlik etmiştir. Sehl b. Hârûn'un da aralarında bulunduğu bu ekolün üslûbu, ibarelerinin çeşitlilik arzemesi, îcâza dayalı kolay lafızların kullanıldığı, secîye çok yer vermeyen bir üsluptur. Sehl b. Hârûn, Ca'fer b. Yahyâ, Hasan b. Sehl, Amr b. Mes'ade, Hasan b. Vehb ve Yakûb b. Dâvûd bu ekolün başlıca temsilcileridir. Nesirde oluşan ikinci ekol, el-Câhız'ın öncülük ettiği ekoldür. Bu ekol, Sehl b. Hârûn'un da aralarında bulunduğu ekole yakın bir üslup ortaya koymasına rağmen onlardan farklı olarak itnab üslubunu benimsemiştir.

Şiirin daha etkili olduğu Câhiliye, Sadru'l-İslâm ve Emevî dönemlerinde nesir, genellikle dini, siyasi ve sosyal hitabetlerde kendini göstermekteydi. Ancak, Abbâsîlerin ortaya koyduğu yeni medeniyetin gelişimi ile birlikte Arap nesri de ilerleme kaydetmiş; bu medeniyetin nesir üzerindeki etkisi, şiir üzerindeki etkisinden daha belirgin bir şekilde gözlemlenmiştir. Yeni bilimlerin Abbâsîler medeniyetinde gelişmesi, yabancı dillerden yapılan tercümeler ve devletin büyüyerek her alanda kurumsal bir yapı kazanması gibi çeşitli faktörler, nesrin gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur.

Öte yandan İbnu'l-Mukaffa ve 'Abdulhamîd el-Kâtib Abbâsîler döneminde nesir türünü inşa ederek "İlk Nesir Ekolü (el-Medresetü'l-kitâbiyyetü'l-ûlâ)"nin kurucuları sayılmışlardır.(Zehebî, ty, s. 209) Bu ekolün üslubu, kendilerinden önceki dönemlere kıyasla daha ayrıntılı, sonrakilere göre ise daha kısa bir karakter taşımaktaydı. Sehl b. Hârûn, Abânü'l-Lâhikî (ö. 200/815-16) ve 'Umâre b. Hamza (ö. 199/814) bu medresenin öğrencileri arasında yer almaktadır. Anılan ekol; kısa ve özlü ifadeler yerine, konuları daha geniş bir çerçevede ele alan bir yaklaşım sergilemiş ve Câhız'ın öncülük ettiği ikinci ekole kadar Arap edebiyatında en yaygın ekol haline gelmiştir (Aydın, 2018, s. 3).

Arap edebiyatı tarihinde tarihî olaylara bağlı olarak değişen nesrin tasnifi, Şevkî Dayf tarafından, edebî ürünlerin tabii oluşlarına göre sanat (صنعة), tasni (تصنيع) ve tasannu (تصنع) şeklinde üç temel aşama ile tasnif edilmiştir. Bu aşamalardan ilki, Câhiliye Dönemi'nden başlayarak hicri üçüncü yüzyılın ortalarına kadar devam eden, söz sanatlarının anlama bağlı bir şekilde doğal olarak gerçekleştiği nesir türüdür. Sehl b. Hârûn, Ebu'l-'Âlâ Sâlim, Abdulhamîd

el-Kâtib, İbnu'l-Mukaffa', Câhız ve İbn Kuteybe gibi isimlerle birlikte bu üslubun başlıca temsilcilerinden biri olmuştur (Durmuş, 2007, s. 6-8).

Arap edebiyatında nesrin gelişiminde Câhız ile birlikte İbnu'l-Mukaffa' ile ismi en çok zikredilenlerin başında da Sehl b. Hârûn gelmektedir. Onun kaplan ve tilki arasında cereyan eden diyalogdan oluşan ve bir masal kitabı olup bir kısmı günümüze ulaşan *Kitâbu'n-Nemr ve's-Sa'leb* isimli eseri *Kelîle ve Dimne* gibi fabl özelliği taşımaktadır (Abbâs, 1978, s. 273; Azimli, 2009, s. 319-320; Sezgin, 1991, s. 61). Aynı etki onun *Kitâbu Sa'le ve 'afrâ' (afra)* isimli eserinde de görülmektedir (Fahûrî, 1986, s. 375; Safvet, 1938, s. 396; Ziriklî, 1980, s. 143). Bu eserinde Sehl b. Hârûn, İbnu'l-Mukaffa' ile muarazada bulunmuştur. Ancak, eserinin günümüze ulaşmaması sebebiyle bu muarazanın içeriği hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Bu muarazaya rağmen her iki şahsiyetin de kendi dönemlerine önemli etkileri olmuş ve eserleriyle tanınmışlardır. İslam dünyasındaki edebi ve felsefî gelişmelere katkıda bulunmuşlardır.

İbnu'l-Mukaffa'nın yaşadığı döneme kadar Arap edebiyatında şairler baskın bir konumdayken, hicri ikinci asırdan itibaren, özellikle Sehl b. Hârûn ve Câhız gibi nesir türünde eser veren yazarların sayısında belirgin bir artış gözlemlenmiştir. Bu durum, şairlerin sayısında ise bir azalma ile sonuçlanmıştır (Hüseyin, 2012, s. 53-56).

Câhız'da olduğu gibi halkın bildiği lafızlardan oluşan belâgat, Hasan-ı Basrî ve Sehl b. Hârûn'da olduğu gibi halka yabancı lafızlardan oluşan belâgat ve bu iki türün birleştirilmesiyle ortaya çıkan belâgat olmak üzere üç tür belagattan söz edilmektedir. İbnu'l-Mukaffa' ve Sehl b. Hârûn, bu üçüncü türü benimseyen müellifler olarak öne çıkmışlardır (Abbâs, 1978, s. 486).

Sehl b. Hârûn, Arap edebiyatına yukarıda zikredilen katkıları yapmış olmakla birlikte, kendisinin takipçisi olduğu İbnu'l-Mukaffa' gibi Farsçadan bazı eserleri Arapçaya tercüme ettiği bazı kaynaklarda ifade edilmiştir. Ancak, bu tercümelerin içeriği hakkında kaynaklarda net bir bilgi bulunmamaktadır.

Arap edebiyatçıların onun hakkında söylediklerine bakıldığında da Sehl b. Hârûn'un edebi konumu bariz bir şekilde görülmektedir. Nitekim Câhız kendisinden bahsederken; "Sehl b. Hârûn b. Rahibûnî el-Kâtib, şiiri, hitâbeti, uzun ve kısa risâleleri, değeri yüksek kitapları, yazıya geçirilmiş güzel siyerleri, ortaya çıkmış haberleri toplayan şair hatiplerdendir. *Seâ'le ve Afrâ' fi mu'aradatî kitabi Kelîle ve Dimne, Kitâbu'l-İhvân, Kitâbu'r-resâil, Kitâbu'l-Mahzumî ve'l-hezeliyye* ve buna benzer birçok kitabın sahibidir." demiştir (Câhız, 1968, s. 42).

Aynı zamanda Câhız Sehl'in edebiyattaki üstünlüğünü söylemekten imtina etmemiştir (Ziriklî, 1980, s. 143). O bu konuda şöyle demiştir:

Derin anlamlar taşıyan ve estetik bir nazım yapısına sahip eserler kaleme alıyordum ve bu eserleri kendime mal ediyordum. Ancak, bu eserleri dinleyenlerin algısını ve onlara yönelen iradeleri gözlemleyemiyordum. Ardından, daha düşük bir rütbeye ve daha az faydaya sahip eserler yazmaya yöneldim. Bu eserleri, İbnu'l-Mukaffa' ve Sehl b. Hârûn gibi tanınmış yazarların yanı sıra, bu iki isim dışında kalan ve eserleri kabul gören yazarlarla ilişkilendirerek, yalnızca önceki eserlerle olan bağlantıları nedeniyle bu eserlerin çoğaltılmasına katkıda bulunanlara atıfta bulunmaya başladım. (Mes'ûdî, ty, s. 450).

Buna ilaveten Câhız, onun fesahatini ve edebiyattaki seçkinliğini ifade ederek ondan ıktibasta bulunmuştur.

Edebiyat ve dil başta olmak üzere pek çok alandaki eserleriyle bilinen İbn Kuteybe (ö. 276/889) de ondan alıntı yapmıştır (Dineverî, 2008, s. 470). Arap nesrinin en büyük temsilcilerinden, Ebû Hayyân et-Tevhîdî (ö. 414/1023) onu zühdde öncü olarak görmüştür (Tevhidî, 2003, s. 374-375). el-Müstetraf'ın müellifi Ebü'l-Feth el-İbşîhî (ö. 854/1450) de mezkûr eserinde Sehl b. Hârûn'dan alıntılar yapmıştır (İbşîhî, 1986, s. 374-375). Hindistanlı

âlim Muhammed Sıddîk el-Kannevcî (ö. 1890) *Ebcedü'l-'ulûm* isimli eserinde Sehl'i belâgat bakımından daha yüksek bir makam ve mertebeye sahip olarak nitelendirmektedir (Kannevcî, 1978, s. 303).

Cimriliğini savunarak tanınmıştır. Bu konu ile ilgili yazdığı risâlesinin bir nüshasını amcasının oğluna ve diğer bir nüshasını da dönemin veziri Hasan b. Sehl'e göndermiştir. Vezir onun bu risalesini tasvip etmediğini şu sözlerle ifade etmiştir: “Allah'ın methettiğini yerdin, onun güzel gördüğünü çirkinleştirdin. Senin konuşmanın sağlam olması, manasının bozuk olmasının önüne geçmedi. Ve biz, sözlerini duymayı, yaptığınız işin karşılığı kıldık, bu yüzden sana bir şey vermeyeceğiz.”(Hamevî, ty). Ancak onun bu risalesinden Câhız, *Kitâb'ul-buğela* isimli eserinde sıklıkla alıntı yapmıştır.

Hasan b. Sehl haricinde de Sehl ailesi ve akrabaları tarafından da eleştirilip dışlanmaya maruz kalmıştır. Ancak Sehl, bu risalesinde kendisine yönelik eleştirilere cevap vermektedir. Sehl cimriliğini olumlamak adına atasözlerini, hadisleri ve önemli kişilerin sözlerini dayanak olarak kullanmaktadır.

Ahlâk nazariyeleriyle tanınan Mâverdî (ö. 450/1058) de meşhur eserinde aşağıdaki örnekte olduğu gibi, Sehl'in darbimesel haline gelen sözlerini kullanmıştır:

مُؤْنَةُ الْمُتَوَقِّفِ أَيْسَرُ مِنْ تَكْلُفِ الْمُعْسَفِ

“Mütevazi olanın rızkı, zalim olanın masrafından daha kolaydır.”(Maverdî, t.y., s. 415).

Sonuç

8. yüzyılda yaşayan Sehl b. Harûn, Abbâsîler döneminde önemli bir yere sahip olup Arap edebiyatına katkılarda bulunmuştur. Edebî ürünlerinde siyaset ve risalelerin ön plana çıktığı Sehl'in eserlerinde Hint, Fars ve tasavvuf etkisi görülmektedir. Dil bilgisine olan hakimiyetiyle tanınan Sehl b. Harûn'un şiirleri, Arap edebiyatında önemli bir yere sahiptir. İbnu'l-Mukaffa'ın tercüme eseri *Kelîle ve Dimne*'nin etkisinde kalarak yazdığı iddia edilen *Kitâbu Sa'le ve 'afrâ* ve 1970'lerde bulunan *Kitâbu'n-Nemr ve's-Sa'leb* isimli eserleriyle fabl türü hikâyeciliğin Arap edebiyatında gelişmesine olanak sağlamıştır.

Dil oyunlarına sıkça başvurarak şiirlerinde zengin ve etkileyici bir dil kullanmış olan Sehl b. Hârûn, özellikle hicivleriyle de tanınmaktadır. Onun cimrilik konusunda kaleme aldığı risalede, görünürde cimrilik övülmektedir. Ancak aslında tasarrufun önemi vurgulanmakta ve kaynakların etkin kullanımı savunulmaktadır. Bununla birlikte, Sehl'in hiciv dili kullanarak dikkat çekici bir toplumsal eleştiri sunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, Sehl'in Şuûbiyye hareketiyle ilişkili olduğu yönündeki iddialara yeterli kanıt bulunmadığı için, edebi kariyerinin daha çok estetik yönleriyle değerlendirildiği söylenebilir. Bu tür eserler, dönemin sosyal dinamiklerini ve bireylerin düşünsel yapısını anlamak açısından önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

Sehl'in dili ve anlatımı, aynı zamanda içinde bulunduğu döneminin kültürel ve ideolojik meselelerine ışık tutmaktadır. Sehl bin Harûn'un özellikle edebî alandaki eserleri, Arap edebiyatının gelişimine ve zenginleşmesine önemli katkılar sağlamıştır. O, Arap edebiyatının seçkin isimleri arasında yer almış ve kendisinden sonra gelen edebiyatçılar üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. Üslubunda yoğun bir şekilde kendisinden önce yaşamış olan Abbâsîlerin ünlü kâtibi Abdullah İbnu'l-Mukaffa'ın etkisinde kalmıştır. Kendinden sonra ise Arap edebiyatının önemli nesir yazarlarından Câhız başta olmak üzere pek çok edebiyatçıyı etkilemiştir.

Sehl b. Harûn, daha çok hayvan hikâyelerini konu alan fabl tarzı eserleriyle tanınmıştır. Eserleri, daha sonraki yazarlar ve şairler üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur. Edebiyat alanında önemli ve etkileyici hikâyeler yazmıştır. Bu hikâyeler, Arap edebiyatında klasikleşmiş

ve etkili eserler arasında yer almıştır. Ancak bu eserlerinden cimrilikle ilgili risalesi ve *Kitâbu'n-Nemr ve's-Sa'leb* isimli eseri haricinde kaynaklarda ismi geçen tüm eserleri günümüze ulaşmamıştır.

İbnu'l-Mukaffa'nın izini takip ederek klasik nesrin öncülerinden biri olarak kabul edilen Sehl b. Hârûn'un kendisinden öncekilere göre daha uzun, sonrakilere göre daha kısa sayılabilecek edebî ürünlerle sade ve anlaşılması kolay lafızlarla Arap edebiyatında nesir türünü geliştirmiştir. Bu meyanda Şevkî Dayf'ın tasnifine göre sanat (صنعة) yani söz sanatlarının anlama bağlı bir şekilde doğal olarak gerçekleştiği aşamasındadır. Aynı zamanda “İlk Nesir Ekolü (el-Medresetü'l-kitâbiyyetü'l-ülâ)”nın kurucularından sayılmıştır.

Sehl b. Harûn'un dikkat çeken başka bir özelliği ise hakkında kaynaklarda bulunan bilgilerin sınırlılığıdır. Bununla birlikte *Kitâbu'n-Nemr ve's-Sa'leb* isimli eserin 1970'lerde bulunması onunla ilgili araştırmaların yoğunlaşmasıyla birlikte diğer eserlerinin ve kendisiyle ilgili bilgilerin gün yüzüne çıkması ihtimal dâhilindedir.

Kaynakça

- Abbâs, İ. (1977). *Melâmihi Yunaniyye fi'l-edebi'l-'Arabiyye* (1. bs.). Beyrut: yy.
- Abbâs, İ. (1978). *Târîhu'n-nakdi'l-edebî 'inde'l-'Arab*. Beyrut: Dâru's-Sekâfe.
- Avaz, İ. (2006). *Sehl b. Hârûn ve kitâbu'n-nemr ve's-Sa'leb*. yy: Menar.
- Aydın, M. (2018). *Câhız ve edebî görüşleri*. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Yay.
- Azimli, M. (2009). Sehl b. Hârûn. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul.
- Câhız, E. O. 'Amr b. B. b. M. el-Kinânî. (1968). *el-Beyân ve't-tebyîn*. Beyrut: Dâru 's-Sa'b.
- Câhız, E. O. 'Amr b. B. b. M. el-Kinânî. (2001). *el-Buhalâ* (C. 1). Beyrut.
- Dayf, Ş. (1963). *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî* (C. 3). Kahire: Dâru'l -Me'ârif.
- Dineverî, E. M. A. b. M. b. K. (2008). *'Uyûnu'l-ahbâr* (C. 1). Beyrut: el-Kütübü'l-İslâmî.
- Durmuş, İ. (2007). Nesir. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. İstanbul.
- en-Nedîm, E.-F. M. b. E. Y. İ. b. M. b. İ. (1978). *el-Fihrist*. Beyrut: Dâru'l -Ma'rife.
- Fahûrî, H. (1986). *el-Cami ' fi Târîhi'l-edebi'l-'Arabî* (1. bs.). Beyrut: Dâru'l-Cîl.
- Gülmez, A. (1921). 11. ve 12. yüzyılda Hac yolları ve Hicaz Bölgesi üzerinde Selçuklu-Fatımî rekabeti. *Hac Tarihi* içinde . Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hamevî, Y. b. A. (ty). *Mu'cemu'l-buldân*. Beyrut: Dâru'l -fıkr.
- Harun, S. b. (1973). *Kitâbu'n-nemr ve's-Sa'leb*. Tunus: Şeriketu't-Tûnusiyye,.
- Hüseyin, T. (2012). *Min hadîsi 'ş-şi'r ve'n-nesr*. Hindâvî.
- İbşihî, E.-F. B. M. b. A. b. M. (1986). *el-Müstetraf fi külli fennin müstetraf*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- Kalkaşendî, E.-A. Ş. A. b. A. (t.y.). *Subhu'l-a 'şâ fi sînâ'ati'linşâ'* (C. 1).
- Kannevcî, S. H. H. (1978). *Ebcedü'l-'ulûm*. Şam.
- Martin Theodor, Houtsma, Arnould, R. Bassett, R. Hartmann. (1998). *Mu'cez'u daireti'l-mearifi'l- İslâmiyye* (C. 19). Merkezu's-şarıkatu li'l-ibda'i'l-fikrîyyi.
- Maverdî, E.-H. A. b. M. b. H. el-Basrî. (t.y.). *Edebu'd-dünya ve'd-Dîn*.
- Mes'ûdî, E.-H. A. b. el-H. b. A. (2005). *Murûcu'z-zeheb ve me'âdinü'l-cevher* (C. 1). Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye.
- Mes'ûdî, E.-H. A. b. el-H. b. A. (ty). *et-Tenbîh ve'l-işrâf*. Kahire.
- Mûsulî, K. E. (2005). *Kalâid'l-cimân fi ferâidi şu'era'i haze'z-zemân* (C. 5). Beyrut: Dâru'l -kitâbi'l-ilmiyye.
- Safedî, S. H. b. A. (1981). *el-Vâfi bi'l-vefeyât* (C. 5). Beyrut.
- Safvet, A. Z. (1938). *Cemheretu resâili'l-'Arab fi 'usûri'l-'Arabiyye* (C. 3). Kahire: Dâru'l -'ulum.

-
- Sezgin, F. (1991). *Târîhu't-turâsi'l-'Arabî (GAS Geschichte des Arabischen Schrifttums)* (C. 2). İmam Muhammed b. Suud Üniverstesi Yay;
- Tanç, Yiğit, N., Süleyman. (2017). Lâmi'î'nin Vâmık u Azrâ'sında Mahallîleştirme yöntemleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (14).
- Tevhidî, E. H. A. B. M. İ. A. (2003). *El-İmtâ' ve'l-mu'âne*. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- Tokmak, A. N. (2012). Vâmık ve Azrâ. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. İstanbul.
- Zehebî, E. A. Ş. M. b. A. b. O. (ty). *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ* (C. 6).
- Ziriklî, E. G. M. H. b. M. b. M. b. A. b. F. (1980). *el-A'lâm kamûsu terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ min'el'Arab ve'l-mustarebîn ve'l-musteşrikîn* (C. 1-3). Beyrut: Daru'l-'ilm.
-